

ריבוי תפקידים, קונפליקט בין-תפקידי והעצמה אצל פעילים קהילתיים משכונות מצוקה בישראל

ד"ר דורית ברפמן

ריבוי תפקידים

- מקבץ של מצבים במערכת החברתית אשר יש בהם ציפיות, זכויות, מחויבויות ואחריות (Moen et al., 1992).
- הבעיה: כאשר ממלאים מספר תפקידים בו-זמנית (לדוגמה, הורה, בן-זוג, עובד, מתנדב בקהילה), וכתוצאה מכך מתחלקים משאבי הזמן והאנרגיה בין תפקידים אלה (Nordenmark, 2004).

תיאוריית התפקיד

- מנסה להסביר את הקשר שבין האינטראקציה החברתית לבין המבנה החברתי.
- "תפקיד" הינו "מערכת פעולות שמבצע היחיד" (Kahn, Wolfe, Quinn, Goffman, 1959 Snoek, & Rosental, 1964)
- תפקיד הינו "התנהגויות מצופות במערכות חברתיות שונות". ביצוע התפקיד מושפע מהסביבה החברתית המשדרת את הלחצים, מעצבת ומגדירה את הציפיות מהתפקיד. מציפיות אלה נגזרות דרישות התפקיד (Biddle & Thomas, 1979)

מתח תפקידי

- כאשר אדם ממלא תפקידים שונים בו-זמנית, ייתכן שיופנו כלפיו ציפיות ודרישות סותרות מהסביבות החברתיות המגדירות ציפיות אלה. כתוצאה מכך, יש לו קושי למלא אחר ציפיות אלה.
- המתח נובע מתחושתו של האדם שאין בידיו לא הזמן, לא האנרגיה ולא המשאבים המספיקים למלא אחר דרישות התפקידים הרבים שאותם ממלא (Good, 1960; Marks, 1977; Rozario et al., 2004).

תחושת הקונפליקט הבינתפקידי

- התרחשות בו-זמנית של שני סוגי לחצים או יותר, שבה היענות למערכת לחצים אחת מקשה על ההיענות לאחרת (Kahn et al., 1964).
- הקונפליקט מתבטא בתחושת תסכול וחוסר אונים, שבעקבותיה מתעוררת תחושת לחץ פסיכולוגי (Katz & Kahn, 1978).

הרחבה תפקידית

- כאשר סך תפקידיו של האדם גדל, מורחבות גם מערכות התמיכה העומדות לרשותו המסייעות לו למלא תפקידים אלה.
- מצב זה מסייע להעלות אצל האדם את תחושות האתגר, הסיפוק עצמי, הדימוי העצמי, המסוגלות והביטחון העצמי: Nordenmark, 2004; Spreitzer et al. Larson, 1980) (Ruderman, Ohlott, Panzer, & King, 2002.

תחושת ההעצמה

- "תחושה שבה מתפתחים ונרכשים עוצמה, כוח ושליטה בחיים" (סדן, 1997: 49).
- **העצמה אישית-פרטנית** כרוכה בשינוי בתחושה וביכולת של הפרט במצב חברתי נתון, ובתחושת מעבר מחוסר אונים לשליטה יחסית בחיים, בגורל ובסביבה (סדן, 1996).
- **העצמה קהילתית** מתרחש שינוי בחיי הקהילה במצב חברתי נתון, משום שהעצמה היא תהליך חברתי המביא לשינוי היקף העצמת היחיד והקהילה (Sadan & Churchman, 1997).
- **העצמה פוליטית**, היא העצמה שבה מתרחש שינוי באמונה של האדם ביכולותיו להתמודד בתוך מערכות פוליטיות וחברתיות (Zimmerman & Zahniser, 1991).

קונפליקט עבודה - משפחה

- בעשורים האחרונים ישנה כניסה הולכת וגדלה של נשים לשוק העבודה, אך האחריות לטיפול בבית ובילדים, עדיין נשארה אצלן. נוצר מצב של "שתי משמרות" לאישה: משמרת הבית ומשמרת העבודה (Hochschild, 1989).
- בשנים האחרונות אנו עדים לתיאור מצבים אלה גם בקרב הגברים אשר מעורבותם בטיפול בבית ובילדים הולכת וגדלה (Gerson, Sullivan & Coltrane, forthcoming) (Gerson, 2001; Sullivan, 2006).
- הדרישות הסותרות שקיימות בין שתי משמרות אלה יוצרות תחושת קונפליקט בקרב הגברים העובדים והנשים העובדות.

הפעילות הקהילתית ההתנדבותית כמשמרת נוספת של העוסקים בה

- המחקר הנוכחי ממשיך את רעיון המשמרות של הוקסצ'יילד, ובוחן את ההתנדבות כ"משמרת נוספת" עבור אנשים העוסקים בפעילות קהילתית-התנדבותית.

פעילות קהילתית

- התנדבות היא פעילות למען החברה מתוך רצון חופשי ללא כפייה וללא קבלת תמורה כלכלית ישירה.
- מקור ההתנדבות הוא ברצון להשפיע על הסביבה בכל תחומי החיים, החל בתחושה של אמונה בכוחות עצמיים, המשך בפעילות בתחומים בינאישיים וכלה בפעילות למען שינוי חברתי וקהילתי (סדן, 1993; Brager & Specht, 1973; 1997; קטן, 1980; Rubin & Rubin, 1986).

פעילות קהילתית של תושבים בשכונות מצוקה בישראל

- התושבים חשים חסרי אונים, חסרי ערך עצמי, ויש בהם אדישות וניכור כלפי הסביבה (סדן, 1997). תחושות אלה משתקות מראש כמעט כל פעילות החורגת מעבר לקיומם הפסיבי (כרמון, 1989; סדן, 1997).
- נוצר מצב אצל תושבים אלה של היעדר מיומנות להשתתפות בפעילויות קהילתיות וחברתיות אשר יכולות לשנות את מיקומם החברתי (בורגנסקי, 1985).
- כדי לפתור בעיות אלה, קם פרוייקט לאומי "שיקום שכונות" בתחילת שנות ה-80.

תחושת ההעצמה של פעילים קהילתיים

- מחקרים מעידים שפעילות ומעורבות בקהילה מגבירות את תחושת ההעצמה של הפרט.
- פעילות קהילתית היא רכיב הכרחי לכל סוגי ההעצמה, והיא מגבירה את תחושת הכוח והמסוגלות של נשים וגברים כאחד (רווח, 2000; פישר, 1999; Zimmerman, Itzhaky; Zimmerman & Zahniser, 1990; Itzhaky & York, 2000; York, 2001; York, 2001;

קונפליקט בינתפקידי אצל פעילים קהילתיים מתנדבים

- בקרב מתנדבים נוצרות תחושות שליליות, כמו קונפליקט בינתפקידי (Catano, Pond, & Kelloway, 2001) ולחץ ושחיקה בעקבות הפעילות ההתנדבותית (Kulik, 2006; MacDonald, Phipps, & Lethbridge, 2005)
- ככל שהפעילות הקהילתית עלתה, תחושת הקונפליקט הבינתפקידי עלתה אף היא וגרמה בטווח הארוך להפחתת הפעילות הקהילתית (Choi, Burr, & Mutchler, 2007)

שאלת המחקר

- מהי תרומת המשמרת הנוספת, קרי הפעילות הקהילתית, על תחושת ההעצמה ועל תחושת הקונפליקט הבינתפקידי בקרב פעילים קהילתיים משכונות מצוקה בישראל?

הליך המחקר

- המחקר התבצע בשני שלבים:
- (א) מחקר כמותי
- (ב) הליך איכותני באמצעות ראיונות חצי מובנים.

ההליך הכמותי

ממוצעים, סטיות תקן וערך t של תחושת ההעצמה לפי פעילות קהילתית

df	t	פעיל (n = 148)		לא פעיל (n = 75)	
		SD	M	SD	M
222	-9.51***	.65	3.91	.75	3.00

העצמה

*** $p < 0.001$

תוצאות ניתוח רגרסיה ליניארית מרובה של מאפיינים אישיים, משפחתיים, תעסוקתיים ופעילות קהילתית על תחושת העצמה

משתנה	b (se)	β	t	ΔR^2	df	F
שלב ו': מאפיינים אישיים, משפחתיים ותעסוקתיים בלבד						
מגדר	.285 (.121)	.173	2.364*	.198	8,197	6.079***
גיל	-.128 (.068)	-.155	1.878			
מספר ילדים מעל 6	.057 (.043)	.098	1.329			
מספר ילדים צעירים- עד גיל 6	-.049 (.077)	-.054	-.632			
תמיכת בן/בת זוג	-.125 (.066)	-.133	1.879			
מספר מקומות עבודה	-.469 (.154)	-.213	-3.041**			
מגזר תעסוקתי	.279 (.116)	.169	2.412*			
היקף משרה	-.016 (.135)	-.009	-.120			
שלב וו': הוספת פעילות קהילתית						
מגדר	.287 (.101)	.174	2.843**	.244	9,196	***17.28
גיל	-.019 (.058)	-.023	-.326			
מספר ילדים בוגרים - מעל 6	.004 (.036)	.007	.106			
מספר ילדים צעירים- עד גיל 6	.042 (.064)	.047	.656			
תמיכת בן זוג	-.172 (.056)	-.183	3.088**			
מספר מקומות עבודה	-.450 (.129)	-.204	-3.485***			
מגזר תעסוקתי	.121 (.098)	.073	1.229			
היקף משרה	.068 (.113)	.037	.600			
פעילות קהילתית	.912 (.098)	.542	9.270***			
קבוע	2.174 (.319)		6.812***			

*** $p < 0.001$ ** $p < 0.01$

ממוצעים סטיות תקן וערך t של תחושת קונפליקט בינתפקידי לפי פעילות קהילתית

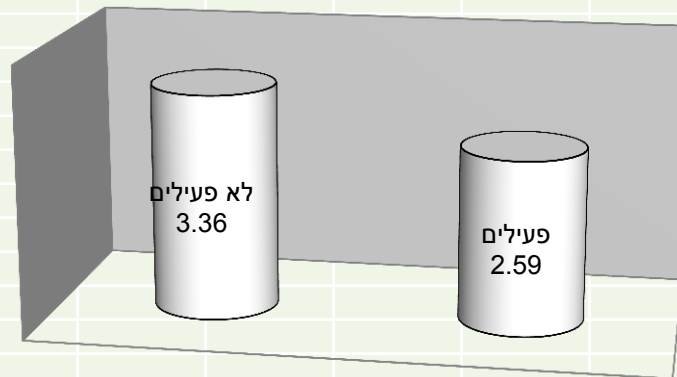
DF	T	פעיל (n = 148)		לא פעיל (n = 75-76)		קונפליקט בינתפקידי
		SD	M	SD	M	
221	7.07***	.72	2.59	.85	3.36	

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$ *** $p < 0.001$

הבדלים בתחושות הקונפליקט בין פעילים ללא פעילים

הבדלים בתחושת הקונפליקט בין פעילים ללא פעילים

תחושת קונפליקט בין תפקידי

פעילות קהילתית

תוצאות ניתוח רגרסיה ליניארית מרובה של מאפיינים אישיים, משפחתיים, תעסוקתיים ופעילות קהילתית על תחושת קונפליקט בינתפקידי

משתנה	$b(se)$	β	t	ΔR^2	df	F
שלב 1: (המאפיינים האישיים, המשפחתיים והתעסוקתיים בלבד)						
				.121	8,196	3.364***
מגדר	.096 (.132)	.056	.728			
גיל	-.153 (.074)	-.178	-.2060*			
מספר ילדים הבוגרים- מעל 6	-.017 (.047)	-.028	-.361			
מספר ילדים צעירים- עד גיל 6	.058 (.084)	.062	.697			
תמיכת בן זוג	-.023 (.072)	-.024	-.325			
מספר מקומות עבודה	.309 (.168)	.135	1.841*			
מגזר תעסוקתי	-.207 (.126)	-.121	-1.638			
היקף משרה	.361 (.147)	.188	2.460**			
שלב 2: הוספת פעילות קהילתית						
				.264	1,195	26.357***
מגדר	.091 (.124)	.052	.735			
גיל	-.080 (.071)	-.091	-1.117			
מספר ילדים בוגרים (מעל גיל 6)	.020 (.044)	.033	.448			
מספר ילדים צעירים (עד גיל 6)	.063 (.079)	.067	.799			
תמיכת בן/בת זוג בעבודה	-.057 (.068)	-.056	-.829			
מספר מקומות עבודה	.294 (.158)	.128	1.859*			
מגזר תעסוקתי	-.103 (.120)	-.060	-.854			
היקף משרה	.308 (.138)	.161	2.221*			
פעילות קהילתית	-.620 (.121)	-.354	-5.134***			

תוצאות ניתוח רגרסיה ליניארית מרובה של מאפיינים אישיים, משפחתיים, תעסוקתיים ופעילות קהילתית על תחושת קונפליקט בינתפקידי - המשך

משתנה	b (se)	β	t	ΔR^2	df	F
שלב 3: הוספת תחושת העצמה				.014	1,194	3.448
מגדר	.137 (.125)	.080	1.089			
גיל	-.077 (.071)	-.089	-1.082			
מספר ילדים מעל גיל 6	.021 (.044)	.034	.469			
מספר ילדים עד גיל 6	.070 (.078)	.074	.891			
תמיכת בן/בת זוג בעבודה	-.029 (.069)	-.030	-.419			
מספר מקומות עבודה	.221 (.162)	.096	1.364			
מגזר תעסוקתי	-.084 (.120)	-.049	-.699			
היקף משרה	.319 (.138)	.166	2.317*			
פעילות קהילתית	-.473 (.144)	-.270	-3.296***			
תחושת העצמה	-.161 (.087)	-.155	-1.857*			

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$ *** $p < 0.001$

מסקנות המחקר מהמצאים

- פעילים קהילתיים חשים מועצמים יותר מתושבי אותן השכונות אשר אינם לוקחים חלק בפעילות הקהילתית.
- לתושבים משכונות המצוקה העוסקים בפעילות קהילתית (בנוסף לתפקידיהם במשפחתם ובעבודתם), תחושת קונפליקט בינתפקידי נמוכה יותר מאשר לתושבים אשר אינם עוסקים בפעילות קהילתית.

השאלות שנובעות ממסקנות המחקר

- מדוע אנשים העוסקים בפעילות קהילתית חשים מועצמים יותר מאנשים שאינם עוסקים בפעילות קהילתית?
- כיצד ייתכן שהפעילים הקהילתיים משכונות מצוקה, אשר לקחו על עצמם את התפקיד ההתנדבותי כמשמרת נוספת בסדר יומם וכתפקיד נוסף על תפקידיהם השונים בעבודתם ובמשפחתם, חשים תחושת קונפליקט שהינה נמוכה מזו של חבריהם שאינם פעילים בתפקיד קהילתי-התנדבותי?

ההליך האיכותני

אני ארצה לשאול אותך שאלות על הניסיון שלך בכל התפקידים שלך בחיים:

- האם תוכל/י לספר לי על התפקידים השונים שלך (כגון כעובד, כבן זוג, כהורה, כמתנדב, וכו')?
- האם תוכל/י להסביר לי איך את/ה מסתדר/ת עם כל התפקידים שלך ביחד?
- האם לדעתך השילוב של כל התפקידים יחד גורם לאיזשהו תחושה של קונפליקט עבורך?
- האם את/ה מרגיש/ה שהעובדה שאת/ה מתנדב/ת בקהילה משפיעה על התחושה של קונפליקט?

ממצאי המחקר האיכותני

- לפעילות הקהילתית כ"תפקיד" ישנן שתי משמעויות מיוחדות עבור העוסקים בה.
- שתי המשמעויות האלה מסייעות להתמודדות עם הקונפליקט ומפחיתות אותו והן:
- הפעילות הקהילתית כדרך לפיתוח אישי וכמקום בטוח
- הפעילות הקהילתית כדרך להתפתחות פוליטית-חברתית

תרומותיו של המחקר

- זהו מחקר חשוב בתקופה שבה האינדיווידואליזם שולט בכיפה לצד שעות עבודה ארוכות והפעילות הקהילתית כחלק מחשיבה סולידארית וארוכת טווח הופכת לנדירה.
- ההתייחסות לפעילות הקהילתית ההתנדבותית כ"משמרת נוספת" אשר משפיעה על תחושת קונפליקט בינתפקידי בקרב תושבים משכונות מצוקה בישראל.
- חידוש המחקר באשר לתחושת הקונפליקט הבינתפקידי הנמוכה של פעילים קהילתיים ביחס ללא פעילים.